

WILD LAND

Ertzsberg

Voor Lana en Ella,
Voor Friedl, Kara en Jules,
Blijf verwonderd, het maakt jullie mooi

INHOUD

Woord vooraf	7
Inleiding. Waarom ik dit boek wou maken	11
DEEL 1 Gisteren: een verlaten land	19
1 He's back, bitches	21
2 Alle wegen leiden naar België	27
3 Vijf intrigerende comebacks	35
4 De natuurpaus en het nationaal park	43
5 Over boze boeren, jagers en fakkeltochten	51
6 Bevers zonder papieren: de meest omstreden comeback	59
7 Op safari naar ... eigen land	69
8 De <i>Big Five</i> van België	77
DEEL 2 Vandaag: een land in beweging	87
DEEL 3 Morgen: een wild land	175
1 Méér natuur creëren	177
2 Méér dieren redden	189
3 Béter samenleven	197
4 Coming soon ...	205
Uitleiding. Wat een ongelooflijk avontuur	215
Register van diersoorten en natuurgebieden	219
Aanvullende lectuur en bronnen	223

DEEL 1

Gisteren: een verlaten land

HOOFDSTUK EEN

He's back, bitches

Het postkantoor van Oudsbergen, een gemeente in Limburg. Een verdacht pakket wordt onderschept. Een dikke envelop met twee kogels in. Geen speelgoed, maar kaliber .22. Het pakket is bestemd voor een zekere Jan Loos. Zelfs DOVO wordt ingeschakeld. Dat is de dienst van het Belgisch leger die instaat voor de opruiming en vernietiging van ontplof-fingstuigen. Om maar te zeggen: er wordt niet gelachen met deze doodsb bedreiging. Wie deze Jan Loos dan wel mag zijn? Wel, hij wordt een van de grootste wolvenkenners van Europa genoemd. Hij is de man achter *Welkom Wolf*, de campagne die België sinds 2011 warm maakt voor de terugkeer van de *Canis lupus*. De wolf was dan wel meer dan honderd jaar verdwenen, Loos wist al langer dat het iconische dier een comeback zou maken. Op 4 januari 2018 is het zover: wolvin Naya zet voet op Belgische bodem. Ze krijgt vooral applaus, maar soms ook boegeroep. En Loos moet het persoonlijk ontgelden...

'Het is een datum die ik nooit zal vergeten: die dag is mijn leven dooreengegoid.'

Jan Loos grijnst even als hij het zegt. We drinken een kop koffie in een taverne. De voorbije jaren kent de man, burgerlijk ingenieur van opleiding, geen dag rust meer. Als ergens een wolvenspoor opduikt, dan staat zijn smartphone roodgloeiend. Tegelijk zou hij het niet anders willen, benadrukt hij. Dit is deel van zijn levensmissie. En de doodsb bedreigingen dan? Hij haalt de schouders op. 'Vind ik dat leuk? Neen, zeker niet. Maar maakt dat indruk op mij? Neen, ook niet. Ik wist dat de terugkeer van de wolf op weerstand zou botsen. Dat neemt niet weg dat het dier nergens in Europa zo warm onthaald werd als in Vlaanderen. Ik hoop dat dat ook dankzij onze campagne is. Van wie de bedreiging komt, weet ik niet, maar het is geen geheim dat ik niet populair ben in jagersmiddens.' Het gaat zelfs zo ver dat sommigen beweren dat Loos de wolf in België heeft losgelaten. Onzin natuurlijk.

Flashback naar 14 februari 1845. In de omgeving van Houyet, een bosrijke streek in de provincie Namen, is een jachtpartij aan de gang. Een begenadigd jager schiet

twee gezonde wolven neer met een Engels geweer. Een mannetje en een vrouwtje. Het laatste wolvenpaar van België, zo schrijven de kranten de dag nadien. De sfeer is euforisch, lyrisch bijna, want eindelijk is de grote vijand van de mens definitief verslagen. Ten bewijze worden de lijken opgezet en tentoongesteld. De jachtscene zou decennialang nagespeeld worden in het lokale volkstheater. Want wie blijkt de grote held? Niemand minder dan Leopold I, de monarch van België. Het is niet alleen een triomf voor de mens, het is ook een triomf voor het nieuwbakken koninkrijk. De populariteit van de koning explodeert. Let ook op de details van het verhaal: Leopold, kind aan huis aan het Engelse hof, die met een Engels geweer het laatste wolvenpaar neerschiet. Komt dat even goed uit, zeg.

Enfn, tot daar de geromantiseerde versie van de uitroeiing van de laatste Belgische wolf. Want experts geloven hier weinig van. Dat Leopold I een fervent jager was, daar twijfelt niemand aan. Hij zou meer dan tweeduizend grote dieren gedood hebben, blijkt uit documenten. Maar het is weinig waarschijnlijk dat er in 1845 nog wolvenkoppels waren in ons land. De populatie was jaren voordien al aan flarden geschoten. Dat de vorst een eenzame zwerver neerschoot, is niet ondenkbaar, maar dat klinkt minder heldhaftig dan een vruchtbaar koppel. Intussen is het ook zeker dat het niet de laatste wolf was. In 1895 droegen de inwoners van Virton een gedode wolf door de straten. Ook in het

begin van de twintigste eeuw werden nog zwervers gespot.

Voor Jan Loos is het klaar en duidelijk: ‘Eén iets wil ik aannemen: dat de koning een jachtpartij organiseerde en wellicht ook een stevig drinkgelag nadien. Al de rest is geromantiseerd om de prille monarchie door de strot van de mensen te duwen.’

De wolf is uitgeroeid omdat de mens hem wou uitroeien. Dat staat wél vast. De wolf is overal in Europa verdreven en verdelgd, behalve in het Oostblok, het Iberisch schiereiland en de Italiaanse Abruzzes. De mens heeft eigenlijk al eeuwenlang een haat-liefderelatie met dit mysterieuze roofdier. Zelfs Plato schreef erover, lang voor er van Roodkapje sprake was. De Griekse filosoof zag in de wolf een metafoor voor een bloeddorstige tiran. Let op: het imago was niet altijd negatief. Romulus en Remus, de latere stichters van Rome, werden gezoogd en opgevoed door wolvin Lupa. Vanaf de late middeleeuwen en zeker in de vroegmoderne tijd bereikte de confrontatie tussen mens en wolf barbaarse dieptepunten. Wolven werden opgehangen en geëxecuteerd als waren het mensen. Ze werden opgeknoopt aan galgen en bomen, soms zelfs aangekleed als mensen.

Waarom deze barbaarsheid? Omdat de wolf de grote vijand was. De grote concurrent voor het schaarse voedsel. Het waren duistere eeuwen voor mens én dier met oorlogen, honger en ziektes. Ook wolven leden honger door een gebrek aan prooiën. Zij vraten dan maar de lijken op die op

straat achtergelaten werden en kregen zo de smaak van mensenvlees te pakken. Bovendien leden er ook wolven aan hondsdolheid, een verwoestende ziekte, veroorzaakt door het rabiësvirus, waardoor ze hun natuurlijke angst voor de mens verloren. Die tijden zijn voorbij. Hondsdolheid is zo goed als uitgeroeid in Europa en wolven vallen geen mensen meer aan. Dat blijkt uit alle cijfers. Het zit intussen in zijn DNA ingebakken dat de mens gevaarlijk is. De wolf is daarom een heel schuchter dier geworden. Een expert zei me: ‘De angst van de mens voor de wolf is absurd. De kans op een wolvenaantal is kleiner dan de kans op een blikseminslag, en die kans is één op drie miljoen.’ Als er mensen aangevallen worden, is het vaak door verwilderde honden.

We schrijven 4 januari 2018. Wolvin Naya – de naam komt van de Duitse onderzoekers die haar van een zendertje voorzien hadden – zet voet op Belgische bodem in Bocholt, Limburg. Eindelijk, zeg maar: België was bijna het laatste Europese land waar het mythische roofdier nog geen comeback had gemaakt. Drie maanden voordien had deze tweejarige wolvin haar familie op de Lübtheener Heide in het noorden van Duitsland vaarwel gezegd. Omdat Naya een zender droeg, kon haar tocht op de voet gevolgd worden. De onderzoekers trokken grote ogen toen de vastberaden wolvin de Elbe overzwom en de bromfietsstrook nam op een brug over de Rijn. Eenmaal aangekomen op de Limburgse heide, staakt ze haar zwerftocht. Ze lijkt zich thuis te voelen op de militaire

domeinen van Hechtel-Eksel en Leopoldsburch. Begin augustus verschijnt ze op een wildcamera met een mannetje aan haar zijde: August, een Oostblokker. Alles lijkt peis en vree, tot Naya het jaar nadien in mei van haar eerste welpen bevalt, waarna ze plotsklaps van de radar verdwijnt.

Vermoord, zegt Jan Loos met grote stelligheid, hoewel het kadaver nooit is gevonden. Hij noemt het een van de grootste natuurdelicten ooit, omdat de wolf zo'n sterk beschermde status heeft. ‘En ik weet wie de dader is. Een jager met roots in het noorden van Limburg. Een betrouwbare getuige heeft de man gezien op het militair domein waar Naya haar nest had. Vooraan in zijn terreinwagen lag een geladen jachtgeweer en op de vloer stond een emmer vol vleesbrokken. Zijn compagnon reed wat verderop met een andere terreinwagen. “Ga weg,” snauwde hij. “We zijn hier op die vuile wolf aan het jagen.” De twee zijn vervolgens de verboden zone ingereden. Maar omdat er geen bewijzen zijn, worden ze niet gestraft. Het onderzoek was één grote klucht. De inspecteurs mochten niets doen: geen huiszoekingen, geen laptops uitlezen, geen mastbevragingen, niets. Hoe wil je dan een moord oplossen?’ Drie jaar later, in de zomer van 2022, werd de verdwijning als *cold case* geklasseerd.

En wolf August? Die laat het amper aan zijn hart komen. Zelfs de fakkeltocht in Meeuwen, waar drieduizend mensen op straat komen tegen de wolf, laat hem onberoerd. De welpen van Naya hebben het helaas niet overleefd, maar enkele maan-

den later pronkt hij al met een nieuwe vriendin: Noëlla, ook een Duitse wolvin. Op 27 april 2020 bevalt zij van vijf gezonde welpen. Intussen is er ook op de Hoge Venen een roedel gevestigd, waardoor de terugkeer van de wolf definitief lijkt.

Waarom de wolf eigenlijk teruggekeerd is? Dat is een belangrijke vraag. Een fout antwoord zou zijn: omdat het goed gaat met onze natuur. Een beter antwoord is: omdat de wolf een opportunist en een cultuurvolger is. Hij past zich bijna moeiteloos aan zijn omgeving aan. Uiteraard stelt hij enkele voorwaarden. De wettelijke bescherming is één. Wie in ons land een wolf doodt, kan vijf jaar gevangenisstraf krijgen en een boete van 500 000 euro. Genoeg prooi is twee. Dat kunnen everzwijnen zijn, reeën, hazen, zelfs knaagdieren en vogels. De wolf is weinig kieskeurig. Genoeg levensruimte is drie. Een jonge wolf verlaat de ouderlijke roedel tussen zijn eerste en tweede verjaardag en gaat dan op zoek naar een eigen leefgebied. Een wolf kan in

één nacht makkelijk zeventig kilometer afleggen. Dat er meer groene corridors zijn die natuurgebieden verbinden, is wél een gevolg van een beter natuurbeleid. Ook de val van het IJzeren Gordijn was een cruciale factor, want deze barrière tussen Oost en West beperkte ook de wolf in zijn migratiebewegingen. Bovendien genoot hij in de landen van de Europese Unie de hoogste beschermingsgraad, wat niet zo was in alle voormalige Oostbloklanden.

Dat de terugkeer van een toppredator zoals de wolf een goede zaak is voor het ecosysteem, benadrukken alle experts die ik spreek. Wolven doden vooral zwakke en zieke prooien en zorgen zo voor een gezonde wildpopulatie. Bovendien laten ze aaseters, van insecten tot raven, meeprofiteren door telkens wat restjes te laten liggen. ‘De wolf is de kers op de taart,’ besluit Jan Loos. ‘Dat wij vandaag in België rekening moeten houden met een aanval van een oehoe op een wolvenwelp, was twintig jaar geleden ondenkbaar. Is dat niet fantastisch?’

Ook de iconische oehoe is terug

Een volks café op de markt van Ellezelles, een pittoresk dorp net over de taalgrens. Het is negen uur in de ochtend. We zijn de koudste 1 april ooit. *Casser La Voix* galmt door de boxen, de *locals* nippen van hun

eerste biertje van de dag. Ik heb afgesproken met Jeroen Denaeghel, vurig vogelaar en ooit mijn hoofdredacteur bij het ter ziele gegane *P-Magazine*. Vandaag is de man woordvoerder van Agentschap Natuur en

Het natuurhulpcentrum in Opglabbeek: deze gewonde oehoe wordt binnenkort weer vrijgelaten in het wild.

Bos én maker van *Fwiet*, het onvolprezen en enige vogelblad van Vlaanderen. Zijn ogen blinken van opwinding als hij over zijn passie praat.

Dat veel dieren een comeback maken, zeg ik hem. Wat vindt hij de strafste terugkeer? ‘De oehoe, zonder twijfel. Wat een fascinerend beest. De grootste uil van Europa met een spanwijdte van een kleine twee meter. Een toppredator net zoals de wolf. Staat aan de top van de voedselpiramide en heeft geen natuurlijke vijanden. Pluspunt tegen-

over de wolf: hij eet geen landbouwdieren en zorgt dus niet voor miserie in mijn job. (*lacht*) Zijn comeback verrast mij wel, vooral de snelheid ervan. Je kan intussen in bijna elk bos een oehoe aantreffen. Dat had ik nooit durven dromen. Wanneer ik mijn eerste oehoe zag? Dat was enkele jaren geleden in het Bois d’Hubermont, hier vlakbij. Op klaarlichte dag dan nog! Ik schrok zo hard dat ik mijn verrekijker liet vallen. Minutenlang kon ik hem in zijn feloranje ogen kijken. Toen hij wegvloog, liet ik me in opperste extase neervallen.

Alsof een olifant in je tuin zou rondwandelen, zò surreëel was het moment.'

De mens en de uil, *we go way back*. In de Griekse mythologie is de steenuil de bode van Athene, de godin van de wijsheid. Het kleine uiltje trok er 's nachts op uit om nieuws te verzamelen voor de godin. Vandaar zijn Latijnse naam: *Athene noctua*. De kerkuil werd minder graag gezien. Hij werd beschouwd als de voorbode van de dood. Om de komst van Magere Hein te voorkomen, werd de vogel afgeschoten en vastgenageld aan schuren. Ook beroemde kunstenaars zoals Michelangelo, Picasso en Magritte lieten zich graag inspireren door deze magische vogels. Uilen ontroeren, betoveren, maar schrikken ook af. Het is nooit anders geweest en het geldt ook voor de oehoe, de *Bubo bubo*.

Halfweg vorige eeuw was deze imposante vogel uitgestorven in ons land. Enerzijds verjaagd door boze duivenmelkers en jagers – omdat ze bang waren voor 'hun' wild – anderzijds vergiftigd door pesticiden. Vooral DDT, in de landbouw gebruikt om insecten te bestrijden, was de grote boosdoener. Als een vogel te veel van die smeerpapperij binnenkrijgt, via muizen en andere besmette prooien, worden zijn eierschalen broos. Het ging zelfs zo ver dat de oehoe ongewild zijn eigen broedsel verpletterde. Voortplanting werd onmogelijk. Toen in de jaren zeventig DDT verboden werd en roofvogels en uilen beschermd werden tegen afschot, lag de weg open voor een

comeback. Dat in dezelfde periode in Duitsland 1400 gezonde exemplaren in het wild werden uitgezet, was het finale duwtje in de rug dat deze mythische uil nodig had.

'De oehoe is een territoriaal dier,' vertelt Jeroen Denaeghel. 'Dat betekent dat hij geen soortgenoten in zijn gebied toelaat. Omdat de Duitse populatie begon te groeien, werd de vogel gedwongen om naburige oorden op te zoeken. Zo loerde hij naar de Ardennen, waar hij kon broeden in steengroeves, zijn favoriete verblijfplek. In 1982 vond daar dan ook het eerste broedgeval plaats. Vele jaren later, in 2005, vond hij ook de weg terug naar Vlaanderen, waar hij roofvogelnesten inpalmt om te broeden of gewoon een plek zoekt op de grond onder een ontwortelde boom. De oehoe kan namelijk geen eigen nest bouwen in bomen. Verder heeft deze vogel niet veel nodig. Eén: ruimte en rust. Twee: voedsel. Maar de oehoe is een alleseter, dus dat is geen probleem. Als één van de weinige dieren lust hij zelfs stekelige egels. Hij is geen doetje: niets wat minder weegt dan vier kilogram, is veilig voor zijn scherpe klauwen, zelfs wolvenwelpen niet.'

De oehoe is hier om te blijven, stelt Denaeghel. 'Tenzij het opnieuw een bejaagbare soort zou worden, maar dat zie ik niet gebeuren. Wie kan iets tegen de oehoe hebben? Een machtige vogel die geen enkele overlast veroorzaakt. Integendeel: als toppredator zorgt hij voor een gezond ecosysteem. Zelfs het teveel aan duiven en kraaien kuist hij op. Dat is toch geweldig?'

HOOFDSTUK TWEE

Alle wegen leiden naar België

De wolf en de oehoe zijn maar twee van de vele soorten die een comeback maken in ons land, weliswaar de meest iconische. Het voorlopige lijstje is indrukwekkend. Mag ik even? De raaf. De bever. De otter. De kraanvogel. De grote zilverreiger. De boomkikker. De aalscholver. De grauwe klauwier. De das. De vos. Het everzwijn. De wilde kat. De cetti's zanger. De roodborsttapuit. De kerkuil. De slechtvalk. De steenmarter. De boommarter. De putter. De vroedmeesterpad. De gewone zeehond. De lynx. Allemaal terug van (bijna) weggeweest. Er zijn ook nieuwkomers die België op natuurlijke wijze ontdekken – vaak een gevolg van de klimaatverandering – zoals de hop, de zwarte ibis, de koereiger en de steltkluut.

Het is een fascinerende evolutie. In de jaren zeventig van de vorige eeuw, amper vijftig jaar geleden, was België, en zeker Vlaanderen, een verlaten land. Een artificieel land, zeg maar, waar wilde dieren

verdwenen waren. Dat was de schuld van de mens. De oorzaken? Vernietiging van leefgebied, ontbossing, bejaging, vervuiling, pesticiden, enzovoort. Maar aan de basis lag vooral het antropocentrische wereldbeeld van de mens. Of in eenvoudige taal: de mens waande zich alleen op de planeet. Kort door de bocht: dieren waren ofwel nuttig ofwel schadelijk. Wat nuttig was, werd tam gemaakt. Wat schadelijk was, werd uitgemoord.

In diezelfde jaren zeventig, en zeker in de jaren tachtig, is het kantelpunt gekomen. Twee evoluties waren van cruciaal belang. Eén: de toenemende welvaart, waardoor wilde dieren niet langer concurrenten waren. Als de vos honderd jaar geleden aan de haal ging met de eieren, was er geen eten op tafel. Vandaag halen we een nieuwe mand in de supermarkt. Twee: het groeiende besef van het belang van biodiversiteit. Zonder biodiversiteit, geen gezonde lucht, geen zuiver water, zelfs geen voed-

Idyllisch vlinderpad in de Hoge Venen.

sel. De mens was zich daar lange tijd niet van bewust. Een ijkpunt was de Top van de Aarde – wat een mooie naam – in Rio de Janeiro in 1992: de ondertekening van het eerste biodiversiteitsverdrag door meer dan honderdvijftig landen die zich engageerden voor het behoud van onze planten en dieren. Ook de Europese Unie speelt een krachtige rol in de bescherming van onze fauna en flora. De vogelrichtlijn en de habitatrichtlijn vormen de hoekstenen van het Europese beleid: deze richtlijnen bepalen welke soorten en welke gebieden beschermd moeten worden. Het netwerk van deze beschermde gebieden wordt Natura 2000 genoemd.

‘Deze evolutie wil echter niet zeggen dat het goed gaat met onze natuur,’ waarschuwt Diemer Vercayie, bioloog bij Natuurpunt, de grootste natuurvereniging van Vlaanderen. We maken een wandeling in de Paardeweide in Berlare, een drassig natuurgebied aan de Schelde, waar unieke soorten zoals lepelaar, blauwborst, roerdomp en bever leven. Het is een mooie lentedag. ‘Dat dieren terugkeren, is natuurlijk fantastisch. Het betekent dat het wereldbeeld van de mens aan het evolueren is. Want ze keren vooral terug omdat ze kunnen terugkeren: ze worden beschermd, en niet langer verdelgd. We beginnen eindelijk te beseffen dat in de natuur alles met elkaar is verbonden. De verdwijning van één soort kan fataal zijn voor een andere soort. Maar ook omgekeerd: als prooisorten zoals de ree terugkeren, keren ook predatoren zoals de wolf terug. En als

de wolf terugkeert, keren ook aaseters zoals de raaf terug. Maar het is te vroeg om te juichen. Soorten die meer eisen stellen, blijven zware klappen krijgen. De insecten bijvoorbeeld. En landbouwsoorten zoals patrijs, Kievit en hamster. Als deze achteruitgang niet snel gestopt wordt, dreigt er een drama voor het ecosysteem.’

Vercayie wijst een molshoop aan. Hij zucht. ‘Zelfs de mol was ooit bijna uitgestorven. Hij werd afgeschoten voor zijn pels die gebruikt werd voor hoeden en zetelbekleding. Het is ongelooflijk hoe barbaars de mens kan zijn. Om de vos uit te roeien, werden zelfs burchten vergast. Of het verhaal van de otter. Die zat vroeger in elke rivier. Een concurrent, dacht de mens, want hij eet al onze vissen op. En dus werd het dier de totale oorlog verklaard.’ Er werd zelfs een staatspremie uitgereikt voor het doden van otters, bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1889, getekend door Leopold II. Alle middelen waren toegelaten. Ten bewijze moest men een voorpoot afleveren op het gemeentehuis. Het KB werd pas in 1965 ingetrokken.

We stoppen even. Mijn gesprekspartner spitst zijn oren. Cetti’s zanger, fluistert hij. Dat is een luidruchtig vogeltje dat zich voortdurend verstopt in het struikgewas. Een ‘klotevogel’, om Jeroen Denaeghel te citeren. We turen door de telescoop, maar helaas: geen kleine bruine vogel te zien. We krijgen plots gezelschap van Brecht. Een man van dertig à veertig, schat ik. Ik heb zijn leeftijd niet gevraagd. Dat er hier zoveel schoonheid te zien is, zegt hij.

‘Ik heb al grutto’s, kluten en bergeenden gespot. En wellicht ook de grote mantelmeeuw. Al zijn die meeuwen verdorie moeilijk van elkaar te onderscheiden. Vorige week heb ik ook een raaf gehoord.’ Hij zwijgt even. Dat hij vorig jaar zijn zoon-tje verloren is, vervolgt hij zacht. Dat hij vandaag een moeilijke dag heeft en thuis is gebleven van zijn werk. Het is de natuur die hem overeind houdt. ‘Ik vind troost in de schoonheid van de natuur, in het zingen van de vogels.’ Net als hij dat zegt, horen we de tiftjaf fluiten, het teken dat de lente begint. We wandelen in stilte verder.

Dat we nog een lange weg te gaan hebben, benadrukt Vercayie. ‘Als we onze natuur echt zuurstof willen geven, dan moeten we naar een circulaire samenleving gaan. Dat zal systemische veranderingen vragen. (*denkt na*) We moeten op een andere manier naar natuur leren kijken. We maken al lange tijd de fout om natuurgebieden en cultuurgebieden – waar de mens leeft – als gescheiden werelden te zien. Het is goed dat we robuuste natuurgebieden creëren, maar het is niet genoeg. We moeten in alle sectoren rekening houden met onze omgeving. Anders zullen we het niet redden. Dat betekent de stikstofuitstoot aanpakken, de ruimtelijke wanorde, de verkwisting van regen- en grondwater, enzovoort. De natuur is niet iets wat ver weg is, het is ook onze omgeving. Een steenmarter die thuis opduikt, ook dat is natuur. We moeten dat aanvaarden. Doen we dat niet, dan hervallen we in het oude wereldbeeld van schadelijke en

Een Cetti's zanger, verstopt in het struikgewas.

nuttige dieren. We moeten bovendien beseffen dat we zelf ook deel uitmaken van deze omgeving. Wat we de natuur aandoen, heeft ook invloed op onszelf. Denk aan de pesticiden die finaal in het drinkwater terecht komen. (*zwijgt even*) Ik zou iedereen het boek van de Amerikaanse bioloog Edward O. Wilson aanraden: *Half-Earth*. Als we tachtig procent van de biodiversiteit willen redden, dan moeten we de helft van de planeet overlaten aan de natuur. Dat is een stevige uitdaging, maar het is mogelijk, volgens mij. We moeten het allemaal samen waarmaken.’

Dit boek werd gerealiseerd met de steun van het Fonds
Pascal Decroos voor bijzondere journalistiek

© 2023 Ertsberg en Paul Cobbaert

Met steun van OAZE, het creatieve platform van Ginter.

info@ertsberg.be

www.ertsberg.be

🐦 @ErtsbergB

📘 www.facebook.com/ertsberg

📷 ErtsbergB

NUR 447, 612

ISBN 978 94 64369 67 0

D/2023/15.435/08

Vormgeving omslag en binnenwerk: www.intertext.be

Auteursfoto: Christophe De Muynck

Foto's omslag en binnenwerk: Paul Cobbaert

Blijf steeds op de hoogte van de nieuwste boeken,
activiteiten, kortingen en podcasts door je in te schrijven
op de nieuwsbrief van Ertsberg:
www.ertsberg.be/nieuwsbrief.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag
worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt,
op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke
voorafgaande en schriftelijke toestemming van de
uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering.

*All rights reserved. No part of this book may be reproduced,
stored or made public by any means whatsoever, whether
electronic or mechanical, without prior permission in writing
from the publisher.*